

vaikuttavuutta ja objektiivisuutta, toisaalta myötätuntoa ja huomiota – sekä nostaa esiin turvapaikanhakijoiden ääntä.

Päättätäluku palaa tutkimuksen alussa viritettyyn kysymykseen kriittisen diskurssianalyysin mahdollisuuksista kielen emansipatoristen ulottuvuuksien hahmottamisessa. Tekijä toteaa, ettei tämän tutkimuksen valossa ole mahdollista erottaa omanlaistaan ”solidaarisuuden kielioppia”. Aineistossa hyödynnetyt kielelliset resurssit ovat tuttuja muistakin yhteyksistä, mutta ne tekee ainutlaatuisiksi se tapa, jolla niitä on käytetty strategisesti vallakkaiden diskurssien sisällä.

Blogissa tehty kielellinen työ on avannut tilan haastaa itsestäänselvinä pidettyjä valtasuhteita. Herneahon tukeutuminen diskurssianalyysiin hänen tulkitsaansa turvapaikanhakijoiden ääntä strategisena keinona, eikä niinkään tiedontuotantona, hiukan heikentää tässä tapauksessa mahdollisuuksia tulkita kielen emansipatorista ulottuvuutta. Tämän huomion Herneaho itsekin allekirjoittaa. Kaikkiaan Herneahon refleksiivisyys suhteessa tutkimusmenetelmään onkin työn parasta

antia. Hän on hyvin (itse)kriittinen suhteessa käyttämiinsä teorioihin ja menetelmiin, ja hänen pohdintansa on syvällistä ja palkitsevaa luettavaa.

MIA HALONEN

etunimi.sukunimi@jyu.fi
yliopistotutkija, soveltava kielentutkimus,
Jyväskylän yliopisto

KAARINA NIKUNEN

etunimi.sukunimi@tuni.fi
professori, viestinnän ja median tutkimus,
Tampereen yliopisto

Kirjoittajat toimivat Herneahon vastaväittäjinä.

Lähteet

BAHTIN, MIKHAIL 1981: *The dialogic imagination. Four essays*. Austin: University of Texas Press.

GOFFMAN, ERVING 1974: *Frame analysis an essay on the organization of experience*. Cambridge: Harvard University Press.

NAFICY, HAMID 2001: *An accented cinema. Exilic and diasporic filmmaking*. Princeton: Princeton University Press.

Monitieteinen teos kielen ja vanhuuden yhteydestä

Kaarina Hippi, Anne Mäntynen & Camilla Lindholm (toim.): *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1463. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020. 321 s. ISBN 978-951-858-224-6.

Ikääntyminen koskee jokaista ihmistä ja tuo mukanaan monia muutoksia, jotka vaikuttavat ihmisen osallisuuteen. Näitä ovat esimerkiksi työelämästä eläkkeelle siirtyminen, mahdolliset sairaudet sekä fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn yleinen heikkeneminen. Onkin tärkeää tunnistaa, että ikääntyneiden osallisuus

rakentuu pitkälti kielen ja vuorovaikutuksen kautta. Teoksessa *Vanhuus ja kielenkäyttö* tarkastellaan kielenkäytön roolia ikääntymisessä ja siihen liittyvissä muutoksissa nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa. Se on ensimmäinen suomenkielinen vanhuutta ja kieltä käsittelevä kokoomateos ja pohjautuu pitkälti Helsingin yliopistossa vuonna 2018 pidettyyn samannimiseen luentokurssiin. Esipuheen lisäksi teokseen kuuluu yhteensä yhdeksän artikkelia, jotka lähestyvät aihetta eri näkökulmista. Kirjan johdanto-artikkelissa esitellään teoksen rakenne, mutta artikkeleita ei ole jaettu temaattisiin

osioihin. Teoksen lopussa on lyhyt kirjoittajien esittely, englanninkielinen tiivistelmä sekä asiasanahakemisto.

Johdantoartikkelissa teoksen toimittajat Kaarina Hippi (aik. Mononen), Anne Mäntynen ja Camilla Lindholm käyvät läpi vanhuuteen ja kielenkäyttöön liittyvää tutkimusta, esittelevät kirjan muut artikkelit ja pohtivat kielentutkimuksen roolia gerontologiassa eli vanhuuden tutkimuksessa. Gerontologia on luonteeltaan monitieteistä, ja voidaankin puhua niin biologisesta, fyysisestä, psyykkisestä kuin sosiaalisesta vanhenemisestä. Artikkelissa kuvataan ikääntymisen eri vaiheita Sarvimäen ja Heimosen (2010) jaottelulla, joka perustuu ensisijaisesti ihmisen toimintakykyyn ja palveluntarpeeseen, ei vain fyysiseen ikään. Näistä vaiheista niin sanottuun kolmanteen ikään (n. 60–74 vuotta) kuuluu tavallisesti eläkkeelle siirtyminen, ja tälle vaiheelle on tyypillistä aktiivisuus ja toimijuus. Neljännessä iässä (74–84 vuotta) ikääntyneen toimintakyky heikkenee ja palveluntarve kasvaa, ja viidennessä iässä (yli 85 vuotta) ikääntynyt ei enää selviydy omassa kodissaan ilman tukitoimia. Ikääntyneet eivät siis muodosta yksittäistä, toimintakyvyltään ja tarpeiltaan homogeenista ryhmää.

Kielentutkimuksessa ikääntyneitä kielenkäyttäjiä on tutkittu murteisiin sekä kielen variaatioon ja muutokseen keskittyvissä tutkimuksissa (esim. Tainio 2001; Nuolijärvi & Sorjonen 2005). Lisäksi on tutkittu muun muassa muistisairauksien vaikutusta kieleen ja vuorovaikutukseen (esim. Hamilton 2019) sekä monikielisen väestön ikääntymistä (esim. Plejert, Lindholm & Schrauf 2017). Artikkelin lopussa toimittajat nostavat esiin, että kielentutkimuksella voisi olla nykyistä enemmän annettavaa esimerkiksi digitaalisten palvelujen saavutettavuuden arvioinnissa, vanhuuden eri vaiheiden laajemmassa ymmärtämisessä sekä ikääntyvän väestön monikielisyyden ja -kulttuurisuuden tutkimuksessa.

Kielellisten valintojen tarkastelua

Emeritusprofessori Antti Karisto tarkastelee artikkelissaan vanhuuden ja kielen suhdetta sosiaaligerontologian näkökulmasta. Rakenteellisesti väestön ikääntyminen nähdään usein taakkana ja aktiivinen vanhuus puolestaan ihanteena. Tämä heijastuu myös vanhoista ihmisistä käytettyihin nimityksiin: sanoja *vanha* ja *vanhus* pyritään välttämään ja usein puhutaan ennemmin esimerkiksi *senioreista* tai *ikäihmisistä*. Kielelliset valinnat vaikuttavat osaltaan siihen, miten vanhuus ymmärretään, ja kiertelevät ilmaukset voivat luoda kuvaa vanhuudesta ongelmallisena aiheena, josta ei saa puhua. Yksilön tasolla vanhuuden kokemukset ovat kuitenkin hyvin erilaisia, ja niihin vaikuttavat Kariston mukaan yhteiskunnallisten muutosten lisäksi elettyvä aikakausi ja se, mihin sukupolveen yksilö kuuluu – ei pelkästään yksilön fyysinen ikä.

Anne Mäntynen ja Mikko T. Virtanen tarkastelevat artikkelissaan vanhuuden kielellistä rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä kriittisen diskurssi-analyysin keinoin. Kirjoittajat katsovat kielenkäytön sekä heijastelevan että luovan todellisuutta ja tapoja ymmärtää vanhuutta ja vanhenemistä. Tarkastelussa ovat sekä vanhoista ihmisistä käytettävät nimitykset että se, millaista roolia heille luodaan eri juttutyypeissä. Teksteissä varsinkin *ikäihmiset* näyttävät apua ja tukea tarvitsevana ryhmänä ja rinnastuvat muihin erityisryhmiin, kuten pieniin lapsiin tai pitkäaikaissairaisiin. Uutisartikkeleissa ja reportaaseissa vanhuus esitetään lähinnä huolena tai uhkana yhteiskunnalle, kun taas mielipidekirjoituksissa vanhukset nähdään usein järjestelmän uhreina. Henkilöön keskittyvissä jutuissa puolestaan nostetaan esiin ”supervanhuksia”, jotka poikkeavat jollain tavalla odotuksista, esimerkiksi tekemällä rap-musiikkia tai väittelemällä tohtoriksi. Mäntynen ja Virtanen osoit-

tavat, että vanhuuden representaatiot sanomalehdissä ovat heterogeenisiä ja että vanhuus limittyy muihin tekijöihin, kuten henkilön sukupuoleen tai sosiaalisiin rooleihin. Joiltain osin vanhuudesta rakentuva kuva on kuitenkin varsin yksipuolinen, eikä siinä tuoda esiin esimerkiksi mahdollista monikielisyttä tai seksuaalivähemmistöön kuulumista.

Kaarina Hippi ja Hanna Lappalainen käsittelevät artikkelissaan puhuttelua, johon on suomen kielessä lukuisia eri keinoja, muun muassa teitittely, sinuttelu sekä tittelin tai etunimen käyttö. Teitittelyn valinnalle ratkaisevana tekijänä on perinteisesti pidetty erityisesti puhukumppanin ikää. Hippi ja Lappalainen tarkastelevat kielenkäyttäjien käsityksiä puhuttelusta haastatteluaineiston avulla. Haastatteluissa puhuttelukäytännöt eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä, ja erityisesti sinuttelun ja teitittelyn käytössä on paljon vaihtelua niin eri-ikäisten kielenkäyttäjien kuin puhtaasti yksilöidenkin välillä. Lisäksi kirjottajat tutkivat puhuttelukäytäntöjä keskusteluaineistossa. Vanhusten palvelukeskuksessa tapahtuvissa keskusteluissa ei kuitenkaan teititellä, vaan työntekijät sinuttelevat ikääntyneitä. Lisäksi käytetään etunimipuhuttelua, jolla voidaan ilmaista ystävällisyyttä ja korostaa puhutteltavan yksilöllisyyttä. Tutkijat osoittavat, että puhuttelukäytännöt ovat riippuvaisia monista tekijöistä: yksilön mieltymyksistä, tilanteesta, puhukumppanin iästä sekä keskustelijoiden välisestä sosiaalisesta suhteesta. Puhuttelumuodon valinta ei siis ole yksinkertaista, ja väärässä tilanteessa niin sinuttelu, teitittely kuin etunimenkin käyttö voidaan kokea loukkaavaksi.

Kattava esitys muistisairauksista

Logopedian tutkija Seija Pekkala tarjoaa artikkelissaan tiiviin katsauksen tavanomaisen ikääntymisen, lievän kognitiivisen heikentymisen ja varsinaisten muistisairauksien aiheuttamiin kielelli-

siin muutoksiin. Jo tavanomaiset ikääntymisen aiheuttamat muutokset, esimerkiksi kuulon heikkeneminen tai *anomia* eli sanojen löytämisen vaikeus, voivat aiheuttaa ikääntyneelle vaikeuksia vuorovaikutustilanteissa ja pahimmillaan saada hänet vetäytymään sosiaalisesta kontaktista. Lievällä kognitiivisella heikentymisellä tarkoitetaan siirtymävaihetta tavanomaisen ikääntymisen ja muistisairauden välillä, eikä se ole erotettavissa vain kielellisesti. Sen sijaan Alzheimerin tauti, aivoverenkiertohäiriön muistisairaus, Parkinsonin tauti, Lewyn kappale -tauti ja otsa-ohimolohkorappeuma aiheuttavat selkeitä kielellisiä vaikeuksia (ks. kattava taulukkomuotoinen esitys s. 148–149).

Koska muistisairaudet voivat näkyä ikääntyneen kielessä jo varhaisessa vaiheessa, olisi tärkeää panostaa kielen merkitykseen niiden tunnistamisessa. Suomessa ei kuitenkaan toistaiseksi ole käytössä tämän mahdollistavia diagnostisia testejä. Pekkala nostaa esille, että tutkimustiedon avulla voidaan diagnostiikan lisäksi vaikuttaa muistisairaiden elämäntilaan eli tukea heidän kuntoutumistaan ja osallistumistaan vuorovaikutukseen, esimerkiksi ohjaamalla omaisia muokkaamaan vuorovaikutustaan helpommin ymmärrettäväksi.

Hoivakodin arkea ja kaksikielisyttä

Sari Pietikäinen, Sanna Tapionkaski ja Anne Mäntynen tarkastelevat artikkelissaan työntekijöiden ja asukkaiden kielellisiä käytänteitä kaksikielisessä hoivakotiympäristössä (suomi–ruotsi). Tutkijat keräsivät monipaikkaisen etnografian menetelmin havaintoja, haastatteluja ja vuorovaikutusaineistoa saman kunnan kahdesta eri hoivayksiköstä. Samalla kyse oli osin toimintatutkimuksesta, jossa tutkijat pyrkivät yhdessä avainhenkilöiden (vanhukset, omaiset, hoitajat) kanssa kehittämään tutkimuskohteena olevien yksiköiden kieltä vanhuslähtöisemmäksi.

Artikkelista käy ilmi, että vaikka hoivakodin visuaalinen kielimaisema on kaksikielinen, kielet eriytyvät sekä toimintojen että tilojen mukaan. Asukkaiden välinen vuorovaikutus on vilkkainta vapaammissa tilanteissa, jolloin eri kieliryhmät ovat usein eri tiloissa. Institutionaalisissa, kaikille yhteisissä tilanteissa, kuten ruokailuissa, vuorovaikutus on vähäisempää, mutta tällöinkin tila on jakautunut kielittäin. Vaikka hoitoraporteissa käytetään suomea, hoitajat käyttävät pääsääntöisesti asukkaiden äidinkieltä heidän kanssaan. Tulokset osoittavat, että hoivakodin kaksikielisyys onkin haaste erityisesti asukkaiden väliselle vuorovaikutukselle, sillä ympäristön monikielisyys voi olla erityisen vaativaa täysin yksikieliselle tai muistisairaalle vanhukselle. Tällaisten asukkaiden vuorovaikutuksen tukemiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Camilla Lindholm ja Camilla Wide käsittelevät artikkelissaan ikääntymistä suomenruotsalaisesta näkökulmasta. Tarkastelussa on kaksikielisellä alueella sijaitseva ruotsinkielinen muistisairaiden ryhmäkoti, jonka asukkaat ovat alueen vähemmistökielen eli ruotsin puhujia. Artikkelin pohjautuu keskusteluanalyysiin ja etnografiaan, ja kirjoittajat katsovat ryhmäkodin käytänteiden heijastelevan myös ympäröivän yhteiskunnan käytänteitä. Tarkastelussa ovat sekä kielivalinnat että se, miten asukkaat asemoivat itsensä keskusteluissa. Tulokset osoittavat, että ryhmäkodin pitkäaikaiset asukkaat ilmaisivat kuuluvansa ruotsinkieliseen vähemmistöön ja puhuivat enimmäkseen ruotsia. Lyhytaikaiset, osa-aikaisesti omassa kodissaan asuvat asukkaat puolestaan käyttivät oletusarvoisesti suomea. Koska yksikkö oli virallisesti ruotsinkielinen, henkilökunnan ruotsin kielen taitoon oli kiinnitetty erityistä huomiota jo rekrytointivaiheessa. Työntekijät käyttivätkin pääsääntöisesti ruotsia pitkäaikaisten asukkaiden kanssa ja vaihtelevasti sekä ruotsia että suomea lyhytaikaisten asuk-

kaiden kanssa. Tutkijoiden mukaan vaihtelua ruotsin ja suomen välillä selittävät kielitaidon puutteen sijaan asukkaiden henkilökohtaiset mieltymykset sekä eri tilanteet, joissa kieltä käytetään.

Hoivakotiympäristö on keskiössä myös Kaarina Hipin artikkelissa, jossa tarkastellaan asukkaiden keskinäistä vuorovaikutusta palvelukeskuksen arjessa. Lähtökohdiana on vuorovaikutussosiolingvistiikka, eli tutkimuksessa hyödynnetään keskusteluanalyysin lisäksi laajempaa sosiokulttuurista tietoa ja etnografisia havaintoja. Tulokset osoittavat, että asukkaiden välisiin keskusteluihin vaikuttavat ennen kaikkea heidän erilaiset kognitiiviset valmiutensa sekä heidän kykynsä arvioida tilannetta ja toisten toimintavalmiuksia. Asukkaiden tiedollinen pääsy eri puhe-aiheisiin voi vaihdella paljonkin muistiongelmien takia, eikä heidän ole helppo rakentaa yhteistä tiedollista pohjaa. Asukkaiden välisessä rupattelussa voidaankin suosia konkreettisia, helposti saatavilla olevia puhe-aiheita, vaikkakaan puhe-aiheet eivät rajaudu vain näihin. Asukkaat pyrkivät myös ratkomaan käytännön ongelmia yhdessä esimerkiksi tekemällä toisen pyytämän asian tai esittämällä ratkaisuehdotuksia, joissa voi kuitenkin esiintyä virhearvioita toisen toimintakyvystä. Hippi toteaa, että vanhusten väliselle vuorovaikutukselle on tyyppillistä yhtäältä suoruus ja tuttuus, mikä heijastelee palvelukeskuksen kodinomaisuutta, ja toisaalta tilan antaminen, mikä korostaa ympäristön yhteistä ja julkista luonnetta.

Asiointikielen armoilla

Teoksen päättää Ulla Tiililän artikkeli, jossa nostetaan esiin kielen ja tekstin asema vanhuspalveluissa. On nurinkurista, että samalla kun ihmisen fyysiset ja kognitiiviset valmiudet heikkenevät, hän joutuu enenevässä määrin tekemisiin asiointikielen ja viranomaistekstien kanssa. Onkin tunnistettu ongelma, että

vanhukset ovat heille tarkoitettujen palveluiden alikäyttäjiä, ja artikkelissa tarkastellaan ilmiön mahdollisia syitä eritelmällä kielenkäytön haasteita julkisten palveluiden asiointiprosessien eri vaiheissa.

Tiililä osoittaa artikkelissaan, miten kieli läpäisee koko vanhuspalveluiden asiointiprosessin. Kun ikääntynyt tunnistaa tarvitsevansa tukea tai apua, hänen on ensin saatava tietoa viranomaisten tarjoamista palveluista. Ongelmaksi voi muodostua jo tämän tiedon löytäminen, varsinkin, jos se on saatavilla vain internetissä. On lisäksi ymmärrettävä, mihin viranomaisen tarjoamaan palveluun oma avuntarve sopii. Kun ihminen sitten hakee löytämänsä palvelua, hänen täytyy täyttää tarvittavat lomakkeet ja toimittaa erilaisia liitteitä, esimerkiksi läheteitä, lausuntoja tai selvityksiä. Kun viranomainen lopulta vastaa hakemukseen päätöksellä, vastaanottajan tulee ymmärtää, mitä seuraavaksi tapahtuu, jotta hän tosiasiallisesti saa hakemansa tuen. Se, että kielen merkitystä ei tunnisteta edellä kuvatun kaltaisissa prosesseissa, vaikuttaa vanhusten osallisuuden lisäksi ainakin hoitohenkilökunnan jaksamiseen. Artikkelissa nostetaankin asianmukaisesti esiin myös se, että yhä suurempi osa hoitoalan työntekijöiden työajasta kuluu tekstityöhön eli kirjauksiin, jotka vievät aikaa asiakkaiden kohtaamiselta ja voivat lisätä työntekijöiden riittämättömyyden tunteita.

Lopuksi

Kokoomateoksen artikkelit osoittavat monin eri tavoin, miten suuri merkitys kielellä on ikääntyneiden ja muistisairaiden ihmisten osallisuudelle. Lisäksi teos osoittaa selkeästi, että pelkkä korkea fyysinen ikä ei riitä määrittelemään vanhuuden kokemuksia, vaan ikääntyneiden moninaisuus pitäisi huomioida nykyistä laajemmin. Menetelmällisesti teos on monipuolinen: vaikka pääpaino on kielentutkimuksessa, artikkeleissa hyödynnetään

myös yhteiskuntatieteiden ja logopedian tutkimusta. Lisäksi kirjoittajien ote vaihtelee pohdiskelevasta puhtaasti asiakeskeiseen. Teoksen vahvuus onkin vanhuuteen liittyvien ilmiöiden monisyisen luonteen valottaminen. Kielenkäytön eri puolia käsitellään sekä tavanomaisen vanhenemisen että muistisairauksien kannalta. Myös Suomen kaksikielisyyttä käsitellään kahdessa artikkelissa. Tarjolla on lisäksi ilahduttava esimerkki siitä, miten tutkimustuloksista on laadittu konkreettisia vinkkejä tutkittavana olleen hoivayksikön käyttöön (ks. esimerkki kuvakortista s. 222). Koska kyse on kokoomateoksesta, on ymmärrettävää, että joitakin aiheita joudutaan käsittelemään toisia pintapuolisemmin. Selkeänä puutteena voi kuitenkin mainita sen, että teoksessa ei ole artikkelia, joka keskittyisi muiden kuin kansalliskielten puhujien näkökulmaan, vaikka väestön monikielisyyttä sivutaan monin paikoin.

Esipuheessa toimittajat toivovat kirjan löytävän laajan lukijakunnan myös tutkija- ja opiskelijapiirien ulkopuolella. Kielen ja vanhuuden tutkijoiden lisäksi teoksella olisikin varmasti paljon annettavaa esimerkiksi hoivakotien henkilökunnalle (ks. erityisesti Pietikäisen, Tapionkasken ja Mäntysen, Lindholmin ja Widen sekä Hipin artikkeleita) sekä sosiaali- ja terveystieteiden alan päättäjille (ks. erityisesti Tiililän artikkelia). Vaikka teos ei ole luonteeltaan yleisajuinen, sen artikkeleita voi monipuolisten näkökulmiensa ansiosta suositella myös aiheesta kiinnostuneille maallikkolukijoille. Teoksessa luodaan ymmärrystä nykyvanhuuden rakenteellisille ilmiöille, mutta esimerkkeinä käytetyt keskustelukatkelmat tarjoavat myös pilkahduksia erilaisten hoivayksiköiden arjesta.

EVELIINA TOLVANEN
emtolv@utu.fi

Kirjoittaja toimii tutkijatohtorina Turun yliopistossa ja tutkii parhaillaan monikielisyyttä erikoissairaanhoidossa.

Lähteet

- HAMILTON, HEIDI E. 2019: *Language, dementia and meaning making. Navigating challenges of cognition and face in everyday life*. London: Palgrave Macmillan.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 13. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- PLEJERT, CHARLOTTA – LINDHOLM, CAMILLA – SCHRAUF, ROBERT W. 2017: *Multilingual interaction and dementia*. – Charlotta Plejert, Camilla Lindholm & Robert W. Schrauf (toim.), *Multilingual interaction and dementia* s. 1–22. Bristol: Multilingual Matters.
- TAINIO, LIISA 2001: *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARVIMÄKI, ANNELI – HEIMONEN, SIRKKALIISA 2010: *Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palvelujen nykytila*. – Anneli Sarvimäki, Sirkkaliisa Heimonen & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.), *Vanhuus ja haavoittuvuus* s. 17–18. Helsinki: Edita Prima.

Monimenetelmäistä tutkimusta nykylukusta

Pilvi Heinonen & Ulla Karvonen (toim.): *Katso kuule koulua. Kehollisuus, materiaalisuus ja tekstit koulun vuorovaikutuksessa*. Tampere: Vastapaino 2022. 360 s. ISBN 978-951-768-979-3.

Pilvi Heinosen ja Ulla Karvosen toimittama artikkelikokoelma *Katso kuule koulua: Kehollisuus, materiaalisuus ja tekstit koulun vuorovaikutuksessa* tarjoaa uutta ja ajankohtaista näkökulmaa koulu- ja oppimateriaalimaailmaan. Monimenetelmäisen ja aiheiltaan monipuolisen teoksen punaisena lankana kulkee ajatus opiskelussa käytetyistä tiloista fyysisinä ympäristöinä, joissa verbaliikkeen toiminnan lisäksi keskeisessä roolissa ovat vuorovaikutuksen kehollisuus sekä erilaiset oppimateriaalit ja -välineet. Teoksen taustalla on käsitys pedagogisen vuorovaikutuksen keskeisyydestä sekä oppimisen että osallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta. Tutkimuskohteena ovat opetustehtävät aina varhaiskasvatuksesta ammatilliseen koulutukseen; suurin osa aineistoista on kuitenkin peruskoulusta. Teos koostuu

kolmesta osasta: Ensimmäisessä lähestytään luokkahuoneen kehollisia käytänteitä ja materiaalista ekologiaa multimodaalisen keskusteluanalyysin näkökulmasta. Toisen osion artikkeleita yhdistävät erityisesti tekstien tarkastelu oppimateriaaleina sekä kielitietoisuus ja sen kehittäminen. Kolmannessa osiossa kokeillaan ja yhdistellään metodeja uusilla tavoilla siten, että tutkija asettuu ulkopuolisen tarkkailijan lisäksi myös eläytyväksi kokijaksi.

Kuten Karvonen johdannossa toteaa, institutionaaliselta kasvatukselta odotetaan lasten ja nuorten kasvun kokonaisvaltaista tukemista ja heidän valmistamistaan tulevaisuuden haasteisiin. Kuitenkaan emme voi täysin tietää, millaisia nämä tulevaisuudessa vaaditut taidot lopulta ovat. Muuttuvassa maailmassa koulujärjestelmään silti kohdistuu julkisessa puheessa usein monenlaisia muutos- ja kehityspaineita. Esimerkiksi lukutaidon heikkeneminen ja nuorten kiinnostuksen puute lukemista kohtaan ovat toistuvia huolenaiheita. Teknolo-